

ЗА НЯКОИ СПЕЦИФИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА УЧЕБНО-ВЪЗПИТАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС В КЛАСА ПО МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ

Божанка Моцинова

Приобщаването на подрастващите чрез развитие на музикалните им способности и чрез възпитание в интерес и любов към музиката е поверено предимно на учителя-музикант. Обучението по музика трябва не само да съдейства за общото културно развитие на учениците и за интензивното формиране на техните музикални заложби, но и да се отразява благоприятно и върху другите им дейности.

Разрешаването на проблема за музикалното възпитание и образование на подрастващите зависи много от наличието на професионално подготвени кадри – музикални педагози в общообразователното училище.

Известно е, че професионалната дейност на учителя по музика има многоплахов и разнообразен характер. Затова и подготовката на студентите – бъдещи музикални педагози, включва различни, по равностойни по значение области: педагого-психологически и философско-естетически цикли, музикално-теоретични

дисциплини, вокална постановка и хорово диригентски умения и овладяване изпълнителското майсторство на музикален инструмент. Основен проблем в комплексната подготовка на студентите се явява реализацията на междупредметната връзка на музикално-теоретичните дисциплини и мястото и ролята на музикалния инструмент сред тях.

Владееето на изпълнителско майсторство при свирене на музикален инструмент е важно звено от музикално-педагогическата подготовка на бъдещия учител по музика в общообразователното училище. Независимо от все по-широката употреба на техническите средства в обучението и по-специално в урока по музика, "живото звучене" е запазило и днес своята значимост и силно въздействие.

Наблюденията върху работата на младите музикални педагози в общообразователните училища показват, че музикалният инструмент е ценен и незаменим помощник в часовете по музика. Чрез него педагогът запознава предварително учениците си с музикалните теми (или фрагменти) на

произведения в по-големи музикални форми, чиито записани изпълнения ще слушат в часа; подпомага изучаването на дадена песен или на отделните ѝ гласове; изпълнява инструментален съпровод, за да zazвучи песента като завършено художествено произведение и т. н.

Много са моментите в урока по музика, в които учителят трябва да си послужи с музикален инструмент. Но за съжаление за повечето млади педагози свиренето на музикален инструмент е един от най-трудните и сложни проблеми, особено що се отнася до четене на "прима виста"; транспониране и хармонизиране на дадена мелодия, изпълнение на подходящи за разпяване вокални упражнения и свирене по слух. Далеч под необходимото равнище е и владението на инструменталния съпровод. Затова в повечето случаи младият учител предпочита да извежи на учениците предварително научена от него пиеса или песен и с това да изчерпи въпроса за използването на музикалния инструмент в часа по музика.

При студентите от педагогическите факултети на висшите учебни заведения обучението по музикален инструмент е доста различно от онова в Инструменталния факултет на Музикалната академия. Разликата идва от различните цели на подготовката – изпълнителски и педагогически, които се отразяват върху съдържанието и методите на обучение в уроците по музикален инструмент. Преди всичко

ко трябва да се отчита крайната цел на подготовката и бъдещата професионална реализация. Студентите от Инструменталния факултет на Музикалната академия се подготвят за концертния подиум, където публиката е слушател, с който нямат словесен обмен на впечатления и мисли. Обикновено по-голямата част от слушателите предварително познават изпълняваните музикални произведения и се интересуват предимно от индивидуалната трактовка и интерпретация на изпълнителя. Отношението на публиката към изпълнителя се изразява чрез специфичната тишина в залата по време на свиренето и чрез продължителността и характера на аплодисментите.

Студентите от педагогическите факултети се подготвят по музикален инструмент предимно за изпълнение в часовете по музика в училище (или за концерти пред децата и родителите им). Учител и клас са "по-сближени", отколкото изпълнител и зала. Обикновено учениците слушат за първи път в клас дадено музикално произведение, затова задачата на учителя-изпълнител е различна от тази на концертния инструменталист. За да приобщи децата към конкретното музикално произведение педагогът трябва не само да го изпълни прецизно и завладяващо, но и да подготви слушането му с необходими словесни пояснения за епоха, стил, специфични особености на формата и съдържанието и т. н.

Чрез встъпителното си слово (разказ, беседа) учителят по музика привежда аналогии, определя целта на изпълнението, привлича вниманието към него, пробужда желанието то да бъде чуто. Това слово изисква от изпълнителя-учител солидни знания по всички музикално-теоретични дисциплини, както и голямо педагогическо майсторство.

Особеност при слушане на музика от децата е стремежът им да наблюдават изпълнителя (неговото лице, ръце). Ето защо учителят-музикант трябва да е подготвен за специфичните условия на изпълнителския процес в училище, т. е. да се приучи да общува със слушателите си, да гледа в аудиторията по време на изпълнението си (задължително е условието да свири произведенията наизуст). Този важен професионален навик трябва да се формира у студентите – бъдещи учители по музика, заедно с онези чисто изпълнителски качества при овладяването на музикалния инструмент. Необходимостта да се поставят едни или други задачи на децата преди слушане на музика или образното представяне на творбата във встъпителните думи, изискват от студента съзнателно отношение към изпълняваното произведение. На този момент трябва да се отделя голямо внимание в часовете по музикален инструмент, защото музикално-педагогическият анализ способства не само за развитието на речта на студента, но и на изпълнителските му ка-

чества и води до по-обоснована и логична интерпретация на произведението.

Друг важен въпрос в часовете по музикален инструмент е репертоарът. Докато всеки концертиращ музикант си избира сам произведенията, които ще изпълни в зависимост от своите предпочитания, естетически вкус и технически умения, то репертоарът, изпълняван от учителя по музика, се определя от съществуващата учебна програма по музика, която допуска само някои малки варианти замени, но непременно аналогични. Вследствие на това учителят е длъжен да харесва всички произведения, които ще изпълнява и изучава с децата в клас, защото равнодушното му отношение (или пренебрежение) към дадена творба веднага ще се отрази на изпълнението му и оттам и на реакциите на учениците му. Затова студентът – бъдещ учител, е длъжен да се отнесе към всяко произведение от учебната програма с необходимата сериозност – да го анализира, да вникне в замисъла на автора и в съдържанието му, да разбере изразителността на използваните средства и в резултат на това да се опита да промени предишното си евентуално негативно отношение към произведението и да направи изпълнението му вълнуващо и пълноценно.

Възпитаването у студентите на вярно отношение към художествените ценности на произведението, ко-

ето първоначално е далеч от техните чувства и вкус, е една от важните задачи на преподавателя по музикален инструмент. Той трябва да отчита тази своя задача и да я планира и съблюдава винаги в работата си с всеки студент.

Един от основните проблеми на учебно-възпитателния процес в класа по музикален инструмент е подготовката на студента – бъдещ музикален педагог за изпълнителската му дейност в училище, която се различава съществено от тази на концертния изпълнител. Последният съставя и подготвя музикалните си програми в един доста дълъг период от време и тяхното представяне пред публиката е един вид "събитие", в което той ги "преживява" на сцената и получава удовлетворение от това, както и от реакцията на слушателите в залата.

По друг начин протича изпълнителската дейност на музикалния педагог в училище. Той е длъжен да свири произведения от учебната програма по музика ежедневно (и то многократно) в течение на години и при това не само да запази изразителността и свежестта на изпълнението си, но дори всеки път трябва да "преоткрива" и "преживява" така творбите, че да предизвика желани емоционален отклик у учениците си. А както е известно, детската аудитория е най-взискателната и не търпи и най-малкия фалш или небрежност. Ако перифразираме известния израз

на С. Маршак "трябва да се пише за деца така като за възрастни, дори по-добре", бихме могли да кажем "трябва да се свири за деца като за възрастни, дори по-добре". Това го разбираат и младите музикални педагози, заставайки пред детска публика, и затова много от тях предпочитат да заменят собственото си изпълнение със запис на друг музикант, т. е. избират по-лесния начин за преподаване на музика.

Различните инструментални възможности на студентите от педагогическия факултет неминуемо се отразяват на съдържанието и методите на обучение по музикален инструмент. Трябва да се има в предвид не само нивото на предварителната им музикална подготовка, а и преди всичко психологическата им настройка по отношение на свирене на даден инструмент, която е типична за по-голямата част от тях. Студентите, идващи от средните музикални училища, са с нагласата за чисто изпълнителска дейност, а в педагогическите факултети обучението по музикален инструмент е подчинено на тяхната бъдеща професионална дейност като учители по музика. Това налага смяна на стереотипа, на начина на мислене. Наред с израстването на изпълнителското майсторство и усвояването на специфичната за всеки инструмент техника, студентите трябва да добавят и педагогически умения и репертоар "за училище". Понякога този "училищен ре-

пертоар" се възприема от тях като второстепенен, даден като "добавка" и оттам идва и неговото недооценяване. Това се отразява на качеството на изпълнението му. А този репертоар в практиката се оказва едва ли не основен и "най-важен".

Във връзка с отбелязания факт произлиза и важният момент в обучението: как студентът да не се раздвоява между репертоар "за сцена" и "за училище". Неправилното отношение към "училищния репертоар" често е плод и на това, че нерядко песни, заучени добросъвестно от студента, въобще не се използват в практиката, тъй като той не получава онзи клас, за който песните са предвидени, а друг, или пък заучените песни не съвпадат с темите на уроците, които той е длъжен да проведе в качеството си на учител по музика. Тогава му се налага да изпълнява друг репертоар, който сам е подготвил набързо и без да е вникнал достатъчно задълбочено в него и да го е изработил прецизно. А това води до лошо изпълнение, незаинтересованост от страна на децата, неудовлетвореност на студента от себе си и от своята работа.

Всичко това би могло да се преодолее само ако се промени подходът при обучение по музикален инструмент на студентите – музикални педагози. На първо място трябва да залегне убеждението, че задачата не е в това, студентът по време на обучението си в класа на музикален ин-

струмент да заучи определено количество "основни" и "училищни" произведения. Дори те да са значително на брой и разучени добросъвестно и прецизно. Задачата на инструменталната подготовка е в това – да формира изпълнителски навици и умения не "въобще", а такива, каквито са необходими за спецификата на професията – учител по музика в училище. И наред с овладяване на инструменталната техника, на различните стилове и т. н. да се мисли и за онзи комплекс от качества (умения и навици), които студентите трябва да развият у себе си. Практически всяко произведение може да способства за формиране у студентите на навика за словесно разкриване на съдържанието, на характерните му особености – стилови и авторски, на предполагаемата интерпретация и т. н. Тези "необичайни" за изпълнителския клас задачи трябва да стоят на вниманието на преподавателя по музикален инструмент при разучаване на всяко произведение и да се формират навици у студентите чрез системна работа, обмислена и реализирана от самия преподавател.

Часовете по музикален инструмент трябва да включват различни съставни части, в които да намират място четенето на "прима vista", транспонирането, работа над вокални произведения и над инструментален съпровод към тях, овладяване на навика за изпълнение на различни песни под собствен акомпанимент,

подбор по слух на училищни песни, проверка на самостоятелната работа на студентите и т. н. Особено голямо внимание трябва да обърне преподавателят по музикален инструмент на четенето на "прима виста". Съвършено ясно е, че ако учителят по музика не владее този навик, то той ще се сблъска в практиката със значителна трудност при запознаване и обзорно преглеждане на училищни песни, необходими му не само за подбор на репертоар, но и за разширяване на музикалната му култура. Четенето на "прима виста" в повечето случаи се явява един от най-уязвимите моменти в подготовката на студентите. Много е важно при този момент на работа да се прилага индивидуалния подход за обучение и се отчита степенята на предварителната им подготовка. Защото студентите, завършили средни музикални училища, владеят в една или друга степен четенето на "прима виста" и могат да се справят и със сравнително труден музикален текст, докато онези, учили в общообразователни училища, не могат да разчетат самостоятелно и най-елементарна музикална творба. При последните е наложително да се започна работа с малки музикални форми с олекотена фактура и в тоналности с малък брой ключови знаци. Важно условие при овладяване на четене на "прима виста" е преподавателят да не спира постоянно студентите, за да поправя грешките им. Спирането и анализи-

рането на грешките да става на по-големи откъси (дори на страници), след което произведението да се изсвирва отново цялостно. Този момент от работата изисква доста усилия от страна на студента и той често предпочита да се откаже от него. Но преподавателят с достатъчната си настойчивост може да се пребори с неувереността и емоционалната скованост на студентите си. Много полезно е и свиренето на "прима виста" в дует (или на 4 ръце), тъй като партньорът не дава на другия изпълнител възможността да спира и акти­визи­ра вниманието му в един своеобразен вид състезание.

Важен момент в урока по музикален инструмент заема и транспонирането, особено на училищни песни, тъй като и в практиката на учителя по музика често се налага да се използва било за по-голямо удобство при песен, било поради търсене на друга "неизхабена" тоналност или по други съображения. И при транспонирането е необходима системна и последователна работа, като се започне от смяната на ключовите знаци и от по-малките интервали и непременно се изясняват на студентите всички правила и особености.

Изготвянето на инструментален акомпанимент от студентите налага практическо използване на знанията по хармония и аранжиране. Ролята на преподавателя по музикален инструмент се заключава в това да бъде ценен съветник и помощник на студен-

та, като обърне нужното внимание на характера и особеностите на мелодията, на съотношението мелодия – акомпанимент, т. е. акомпаниментът да не е много сложен и да заглушава пеенето.

Друг проблем, който трябва да преодолеят студентите – бъдещи музикални педагози, е да свикнат да свирят без да гледат непрекъснато в нотите или в пръстите си върху грифа (или клавиатурата) на инструмента. Такова умение трябва да започне да се формира още от първите часове по музикален инструмент, макар на студентите да се струва, че научаването на произведението наизуст е труден и дори ненужен процес. Но само по този начин, откъсвайки се от нотите те ще съсредоточат вниманието си върху интерпретаторските проблеми и ще постигнат изразително изпълнение на творбата. Това е важно условие и за така наречения "външен израз" при свирене, защото учителят по музика е не само педагог и изпълнител, а и артист. Задачата на преподавателя по музикален инструмент е и да развие артистизъм у студентите си, да им помогне да преодолеят своята скованост и неувереност, защото учител, който не се държи в клас като артист-изпълнител не може да увлече учениците си и да ги "спечели" за музикалното изкуство.

Още от първи курс студентите трябва да се въвличат в музикалния живот на факултета със солови и камерни изпълнения. Като начална

форма да се организират музикални срещи (продукции) в класа на даден преподавател, а след това и съвместни концерти на няколко класа. Главното е музикалните изяви да са системни и добре планирани и подготвени, за да може студентите постепенно да преодоляват "сценичната треска" и да се чувстват спокойни и уверени в себе си пред публика. Защото не е изключение студенти с по-слаба изпълнителска подготовка, (които виждаме само на изпити и защото) при появата си пред учениците по време на практиката да загубят присъствие на духа и да стигнат до срив, а това още повече закрепва негативното отношение към изпълнителската дейност и страха от нея. За да не се допусне това положение, преподавателят по музикален инструмент трябва да планира точно изявите на студентите си и да ги представя успешно пред публика. Дори когато забележи и най-малката активност и инициатива от тяхна страна, е длъжен да ги подкрепя и насърчава.

В заключение следва да се отбележи, че работата на преподавателя по музикален инструмент със студентите – бъдещи музикални педагози, не се ограничава само до обучението им в овладяване на техниката на даден инструмент и в заучаване на определено количество музикални произведения и песни, необходими за изпитите им и за училищната практика. Задачата на преподавателя по музикален инструмент е много по-мно-

гостранна и сложна и изисква индивидуален подход и всеотдайност. И това се налага от необходимостта за подготовка на музикални педагози с висша квалификация в об-

щообразователното училище, способни да решават съвременните проблеми на музикалното възпитание и развитие на младото поколение.

ЛИТЕРАТУРА

1. А лек с и е в, А. Д. За работата над музикалното произведение. С., 1963.

2. А р н а у д о в а, Б. Емоционалното обучение. Българска музика, 1982, кн. 5.

3. В и т а н о в а - С т а л е в а, Л. Експериментални проучвания върху някои проблеми на музикалното възпитание в начална училищна възраст. Известия на Института по музикознание. Т. XV, 1970.

4. В ъ л ч а н о в а, В. Формиране на педагога пианист, 1982.

5. Г е н е в а, Е. и А н т. Х а д ж и а т а н а - с о в. Проблеми и тенденции в развитието на цигуловата педагогика. - В: Сб. 60 год. БДК, Музикални хоризонти, 1981, бр. 15 — 16.

6. К о з е в, Д. За по-нататъшното развитие на музикалното възпитание. Българска музика, 1972, кн. 6.

7. К о р а л о в, А. Художественият метод в

музикално-изпълнителското творчество. С., 1989.

8. Ч о п а р и н о в, В. За някои проблеми при цигуловото обучение в средния и горен курс на СМУ — Музикални хоризонти, София, 1986, кн. 5.

9. Я н к о в а, Т. Ролята на педагога при изграждане на младия изпълнител. - В: Сб. Годишник на БДК. Т. 8, София, 1984.

10. С т р у в е, Б. А. Пътища за развитие на младите цигулари и виолончелисти. С., 1955.

11. Ш е н к, Е. Музикалната художествена творба. - Музикални хоризонти, 1979, кн. 2.

12. М а р т ы н о в, И. О музыке и ее творцах. М., 1980.

13. П о г о ж е в а, Т. В. Вопросы методики обучения игре на скрипке. М., 1966.

14. Р у б и н щ е й н, С. А. Проблема способностей и вопросы психологической теории... Вопросы психологии. М., 1960.

ON SOME SPECIFIC PROBLEMS OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN TEACHING A MUSICAL INSTRUMENT

Bojanka Moutsinova

Summary

The article deals with some basic issues in organizing the process of individual mastering a musical instrument for students at the Musical — Pedagogical faculty.

The author examines the contents and peculiarities of the musical lesson, paying special attention to the objectives pursued by class activities.

The complex approach in teaching and instructing students demands careful consideration of all aspects of this process, which leads to the cultivation of personal qualities and professional and qualifications in the future instructor in music.